

**СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОГО МАТЕРИНСТВА
(БАТЬКІВСТВА)**

У статті запропонована модель профілактики девіантного материнства (батьківства), яка ґрунтується на врахуванні дії об'єктивного й суб'єктивного, особистісного і людського факторів

Ключові слова: профілактика, системний підхід, соціальні мережі, взаємодопомога, девіантне материнство (батьківство)

The article proposes a model for the prevention of deviant motherhood (fatherhood), which is based on taking into account the action of objective and subjective, personal and human factors

Key words: prevention, system approach, social networks, mutual assistance, deviant motherhood (fatherhood),

Аналіз девіантного материнства як соціального явища доводить, що воно є результатом дії різних чинників. Виявами девіантного материнства є інфантицид, відмова від дитини, насильство над дитиною (нехтування обов'язками) тощо. У ряді випадків порушення відношень мати-дитина продиктоване складною життєвою ситуацією, станом безвихіддя, що супроводжується глибокою депресією. Воно скоріше має обернений характер. Своєчасна допомога у більшості випадків дозволяє запобігти негативних наслідків.

Мета статті: з урахуванням дії чинників виділити й охарактеризувати сучасні підходи до профілактики девіантного материнства.

Методологія. За О.Петрушиком виділяють об'єктивний, суб'єктивний, людський і особистісний фактори [1]. Це дозволяє у найбільш загальному вигляді побудувати стратегічні напрями профілактики девіантного материнства, що пов'язані з реалізацією системного, інформаційного, культурологічного, діяльнісного підходів. При створенні моделі профілактики ми брали до уваги соціально-культурний і індивідуальний чинники, а також об'єктивний і суб'єктивний. Це дозволило побудувати багатовимірну модель, у якій прийнято до уваги різні фактори впливу, у тому числі такі: 1) нормативно-правове регулювання діяльності соціальних інститутів; 2) розвиток соціальних і економічних мереж підтримки й взаємодопомоги; 3) чинники формування громадської думки; 4) індивідуальні моделі поведінки матерів групи ризику. Відповідальність за захист дитини від небезпек має розподілятися між сім'єю (жінками й чоловіками) й суспільством (громадою і державою).

Не менш важливе значення у здійсненні профілактичної роботи є врахування проблеми гендерної нерівності. Це означає, що проблему девіантного материнства слід розглядати в єдності з проблемою девіантного батьківства. Охарактеризуємо запропоновану модель.

Системний підхід ґрунтується на принципі цілісності. З урахуванням надбань сучасної науки у профілактиці девіантного материнства виникає необхідність реалізації системного підходу, який дозволяє врахувати різні аспекти цього складного явища. Профілактична робота має бути спрямована, насамперед, на оздоровлення суспільних відносин і зміну громадської думки, а не тільки на індивідуальну активність людини.

А.Большаковою проаналізовано соціальні причини інфантициду й запропоновано заходи оздоровлення суспільства. Для профілактики дитовбивства пропонується сконцентрувати зусилля на посиленні матеріальної підтримки матерів, розвитку інфраструктури дитячих закладів, збільшенні кількості робочих місць; організації курсів перекваліфікації молодих матерів; розвитку інфраструктури села; відродженні програм

боротьби з алкоголізмом; посиленні механізмів контролю за жінками груп ризику; посиленні пропаганди повної сім'ї й взаємодопомоги серед населення [2]. Більшість виділених заходів належать до загальносоціального рівня профілактичної роботи.

Об'єктивний фактор пов'язаний із ефективністю системи соціального забезпечення, що є функцією держави. Механізм державної допомоги сім'ям з дітьми потребує доопрацювання. Слід звернути увагу на критерії надання допомоги сім'ям, у яких діти проживають з одним із батьків (чи народжені у незареєстрованому шлюбі). Чинник «заохочення» жінок до уникнення реєстрації батька дитини для одержання державної допомоги має бути усунутий.

Одним із напрямів діяльності держави щодо регулювання суспільних відношень є спеціальні заходи. Вони направлені на протидію злочинним проявам, у тому числі дітовбивствам. Ю.Дрожжа уважає, що спеціальні заходи з їх попередження мають застосовуватися стосовно осіб із психічними відхиленнями, про яких стало відомо правоохоронним органам; тих, хто відбуває покарання за злочини насильницького характеру; тих, хто веде антисуспільний спосіб життя; членів неблагополучних сімей тощо [3, с.148].

Суб'єктивний фактор може бути охарактеризований через стан соціуму, соціальних мереж, у які включений індивід, обсяг неформальних ресурсів підтримки. Занепад соціальних мереж підтримки негативно позначається на значній частині населення, посилює вразливість окремих соціальних груп.

Так, значна частина дітовбивств пов'язані із конфліктом між материнським почуттям і соціальними обставинами, у яких жінки й дівчата не мають належного співчуття й підтримки з боку рідних людей [4]. Така ситуація пов'язана із соціальною ексклюзивністю, яка розглядається як брак участі у суспільно-корисній діяльності, руйнування соціальних зв'язків, зменшення доступу до ресурсів й відсутність солідарності. Унаслідок виключення людини із соціальних відношень спостерігається депривація спроможності цілепокладання. Раніше соціальне включення пов'язувалось із проблемами безробіття та бідності. Тепер воно розглядається у контексті значно більшого кола проблем.

Послаблення соціальних зв'язків (мереж) зумовлює нестачу неформальних ресурсів підтримки. Для усунення цього обмеження використовуються комерційні послуги догляду за дітьми. Проте низький рівень доходів вразливих категорій населення не дозволяє ними скористатись. Слід розглянути можливість заміни комерційних послуг на альтернативні, більш дешеві. Наприклад, можуть бути використані ресурси непрацюючого населення. Служба «Соціальна няня» є одним із варіантів вирішення зазначеної вище проблеми.

У неповних сім'ях, де один із батьків самостійно виховує дитину без допомоги інших членів сім'ї, обмежені можливості організації повсякденного піклування про дитину. Як спосіб компенсації відсутніх мереж підтримки можуть бути використані групи взаємопідтримки, які забезпечують обмін досвідом. Не менш важливою є соціальна підтримка громади. Раніше існувала традиція скликання старостою зборів, на які запрошувались батьки дівчини, яка завагітніла, а також вона сама. Після підтвердження факту вагітності батьків попереджали про неприпустимість завдання шкоди дитині. Дієвість контролю громади, а також публічність процедури попередження батьків забезпечують ефективність профілактики інфантициду [5]. Такі традиції заслуговують на увагу.

Дія особистісного чинника пов'язана зі станом громадської свідомості. Свідомість репрезентує не реальність саму по собі, а уявлення про неї, у яких присутній ціннісний момент. Тому важливим виявляється акцент на цінності людського життя. Традиційно таке бачення трансформується у ідею збереження здоров'я, яка втілюється у викладанні різних шкільних курсів (наприклад, «Формування репродуктивної культури підлітків»). Одним із недоліків таких програм є розгляд негативних наслідків сексуальної активності

як таких, що пов'язані із поведінкою і відповідальністю жінок (дівчат). Прийняття до уваги ролі чоловіків (хлопців) дозволить покращити діяльність у цьому напрямі.

На загальному рівні потрібна не тільки пропаганда цінності сім'ї, а й принципів взаємодопомоги. О.Старко вважає за необхідне запровадження на телебаченні циклу передач, спрямованих на формування престижу материнства; реалізацію статевої просвіти [6]. Тільки взаємодопомога здатна перервати ланцюжок негативних взаємозумовлених подій, а не лише допомога держави у підвищенні добробуту.

Особливу роль відіграють ЗМІ. Репрезентації пов'язані з простором символічного, де різноманітність життя підганяється під стереотипи. Завдяки ЗМІ вони стають надбанням громадської свідомості. Тому важливим є те, яким чином конструюється жіночий образ, який стає символом історичного часу. Доводиться констатувати, що більшість сучасних телепередач подають «чоловіче» бачення реальності. Отже, слід створити альтернативні телепередачі, які засновуються на інших принципах конструювання образів батьківства й материнства.

Дія людського фактора пов'язана з впливом на індивідуальну активність вразливих груп населення (діяльнісний підхід). Результати такої активності фіксуються у формі досвіду. Категорія осіб, що реалізують моделі девіантного материнства (батьківства) має негативний досвід соціальної невлаштованості, бідності, агресії. Для усунення цього чиннику потрібне навчання, яке може бути реалізоване через різні тренінгові програми («Подолання конфліктів», «Асертивна поведінка», «Ефективна взаємодія» тощо). Найголовніша проблема полягає у відсутності дієвого механізму виявлення осіб групи ризику. Для послаблення її впливу доцільно увести такий курс для батьків тих дітей, що відвідують дитячі садки.

Отже, підхід до профілактики девіантного материнства (батьківства) має носити системний і комплексний характер. Він має ґрунтуватись на врахуванні впливу об'єктивного й суб'єктивного, особистісного й людського чинників.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1 Петрущик А. И. Человек как диалектическое единство факторов // Человек: философские аспекты сознания и деятельности / Т. А.Адуло, А. И. Антипенко, Е. А. Алексеева и др.; Под ред. Д. И. Широканова, А. И. Петрущика. Минск: Наука и техника, 1989. С.32-68
- 2 Большакова А. Эксперт: инфантицид – проблема социальная, бэби-боксы не помогут. URL: <https://regnum.ru/news/society/2298146.html> (дата звернення 10.09.2022)
- 3 Дрожжа Ю.С. Предупреждение убийств детей. Дис...канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 2015. 167 с.
- 4 Социальное партнерство в интересах детей // Сборник материалов Всероссийской научно-практической конференции 20-21 ноября 2014 года. Барнаул – Москва, 2015. 120 с.
- 5 Бацилева О.В. Девіантне материнство як варіант порушення репродуктивної поведінки /Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. С.48-57 DOI: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2010-8.%25p>
- 6 Старко О.Л. Умисне вбивство матерію своєї новонародженої дитини (кримінально-правове та кримінологічне дослідження). Автореф. канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 22 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцентка Копилова С.В.